

ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНОГО ПОЛЯ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

Строченко Л.В.

кандидат філологічних наук, доцент,

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Концептуальне поле в сучасному когнітивно-орієнтованому лінгвістичному знанні прийнято трактувати як ієрархічно організовану сукупність концептів, що мають інтегральні і диференціальні когнітивні ознаки (Жуковская, Сайгин 2017). У цьому сенсі концептуальні поля являють собою певні цілісні когнітивні простори зі складною розгалуженою структурою. Згідно Т.В. Євсюкової і О.Ю. Бутенко, концептуальне поле – це об'ємне ментальне утворення, що включає в себе як різні типи когнітивних структур, так і різні форми ментальних репрезентацій: «Концептуальне поле – ланцюжок ієрархічно структурованих концептів, пов'язаних загальною смисловою компонентою. Концептуальне поле може бути організованим навколо базового концепту, який входить в інтертекстуальному просторі у смислові відносини з іншими спорідненими концептами. Моделювання концептуального поля може здійснюватися на базі різного об'єму інформації – як в межах одного текстового твору або в рамках концептосфери окремого автора, так і ширше – в обсязі всієї національної концептосфери, всього семантичного простору мови» (Євсюкова и др. 2014: 112).

Концептуальне поле включає всі види асоціативних зв'язків ядра концепту, деривати лексеми, які його номінують, всі види її синонімічних і антонімічних зв'язків, тобто це – сукупність семантично пов'язаних і екстралінгвально обумовлених елементів, що представляють в діяхронії і синхронії фрагмент дійсності. Таким чином, концептуальне поле є об'ємною, складною ментальною структурою, в складі якої виділяються взаємопов'язані компоненти, які вербалізують різні аспекти поля (Ключевская 2011: 178).

Концептуальне поле є змістовною категорією, зафіксованою в мовних одиницях картини світу. Його структура сформована завдяки кільком важливим ознакам: «1) мотивуючим ознакам слова, які безпосередньо пов'язані з історією слова і життям його в мові; 2) образним ознакам, що актуалізуються через ту чи іншу сполучуваність; 3) понятійним ознаками, що

створюють відповідне семантичне поле; 4) ціннісним ознакам, які, безумовно, приховано або явно відображають ментальні характеристики етносу; 5) функціональним і символічним ознакам, що розкривають сакральний характер того чи іншого концепту» (Пименова 2008: 294-295).

Таким чином, концептуальне поле є системно організованим і включається в мовну картину світу, як її окремий, структурований фрагмент (Ключевская 2011: 179).

На думку А. М. Приходька, концептуальне поле становить сукупність ментальних одиниць, що поєднані спільністю змісту і відбивають понятійну, предметну і функціональну подібність позначуваних концептом явищ (Приходько, 2008: 214).

Актуальним для відтворення семантичного наповнення структури концептуального поля є поняття «концептуальної моделі». Когнітивна модель визначається О. Г. Беляєвською як максимально узагальнена, схематизована уява про концептуальну основу значення, що виділяє в ньому найважливіші „вузлові” моменти; і сприймається як така, що належить глибинним структурам людського мислення, усвідомлюється носіями мови та є основою мовної інтуїції (Беляєвская 1991: 39-54). Моделювання концепту «включає визначення базових компонентів його семантики, а також виявлення сукупності стійких зв'язків між ними» (Михальчук 2001: 29). Створення моделі концептуального поля, насамперед, можливо за допомогою аналізу лексеми, що іменує центральний концепт, а також за допомогою дослідження лексем, які формують асоціативно-сміслову поле даного концепту. Лексика є одним з найважливіших рівнів мовної системи, в якому відбивається дійсність, що оточує людину, її внутрішній світ. Отже, моделювання структури концептуального поля передбачає виявлення значущих зв'язків і відносин між базовим концептом й іншими спорідненими концептами. У вже згаданій роботі Т. В. Євсюкової і Е. Ю. Бутенко також використовується поняття «концептуальне зрощення». Автори бачать доцільність використання відповідних термінів в тому, що «вони дозволяють змоделювати сферу смислового перетину двох або декількох (не обов'язково тематично споріднених) концептів» (Євсюкова и др. 2014: 113). При цьому зіставні за змістом концепти не обов'язково пов'язані синонімічними або квазісінонімічними відношеннями: можливо також наявність антонімічних, гіперо-гіпонімічних, розділових, імплікативних відносин, образно-асоціативних зв'язків (Євсюкова и др. 2014: 113).

Концептуальне поле може складатися з концептуальних шарів, або сегментів, які відображають розвиток концепту і його зв'язок з іншими концептами, або доменами (Fauconnier 2007: 352). Домен розглядається як «чітко окреслена область концептуалізації, щодо якої можуть бути охарактеризовані семантичні одиниці» (Langacker 1987: 48), або як семантична структура, яка функціонує в якості основи, фонове знання, яка «підтримує» концепт, і без якого концепт не можна зрозуміти, домен являє собою профіль концепту (Croft 2005: 15). Домени використовуються для опису широкого

спектра когнітивних феноменів: ментальних явищ, репрезентативних просторів, концептів або концептуальних комплексів (Langacker 1987: 147-153).

Таким чином, повністю поділяємо думку А.М. Приходька, який у межах сучасного стану наукового знання і можливостей його здобуття говорить про три види концепто(під)систем – польову, дискурсивну та індивідуальну. Вчений підкреслює, що атомарною одиницею концептосфери є концепт, і додає, що ця одиниця входить у концептосферу не сама по собі, а лише через взаємозв'язки з іншими концептами, тобто через патерн організації. Цей патерн формується двома системорелевантними способами – польовим і конфігуративним. Перший спеціалізується на організації когнітивно-семантичних, а другий – соціодискурсивних просторів (Приходько 2008: 217).

Список літератури

- Беляевская Е. Г. Семантическая структура слова в номинативном и коммуникативном аспектах. (Когнитивные основания формирования и функционирования семантической структуры слова): Дис. ... докт. филол. наук. М., 1991. 401 с.
- Жуковская Л.И., Сайгин В.В. Концептуальное поле «ГРЕХ» в контексте изучения языковой ментальности. *Научный диалог*. № 17. 2017. С. 113-125.
- Евсюкова Т. В. Лингвокультурология: учебник / Т. В. Евсюкова, Е. Ю. Бутенко. Москва: Флинта; Наука, 2014. 478 с.
- Ключевская А.Ю. Концептуальное поле «Агрессия» как объект лингвистического исследования. *Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена*, no. 131, 2011. С. 177-185.
- Михальчук И. П. Концептуальные модели в семантической реконструкции (индоевропейское понятие «закон»). *Известия РАН*. 1997. Т. 56. № 4. С. 29–39.
- Пименова М. В. Образные и символические признаки луны в русской концептосфере. *Концепт и культура: Материалы III Международной конференции*. Кемерово: Кузбассвузиздат, 2008. С. 294–303.
- Приходько А. М. Концепти і концептосистеми в когнітивно-дискурсивній парадигмі лінгвістики. Запоріжжя: «Прем'єр», 2008. 332 с.
- Croft W. *Cognitive Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005. 356 p
- Fauconnier G. *Mental Spaces. The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*. Eds. D. Geeraerts and H. Cuyckens. New York: Oxford University Press, 2007. 351–356 p.
- Langacker R.W. *Foundations of Cognitive Grammar. Theoretical Prerequisites*. California: Stanford University Press, 1987. Vol. 1. 294 p.